

१९७१चे भारत-पाक युद्ध: भाग १-लढाई का झाली?

डिसेंबर १९७१ मध्ये झालेले युद्ध भारत व पाकिस्तानमधील तिसरे युद्ध होते. या युद्धात भारताने पाकिस्तानचा निर्णायक पराभव केला व बांगलादेशची निर्मिती केली. युद्धाची सुरुवात पाकिस्तानी हवाई आक्रमणाने ०३ डिसेंबरला झाली.

मुजिबूर यांना पंतप्रधानपद देण्यास विरोध

१९७० च्या पाकिस्तानमधील सार्वत्रिक निवडणुकीत पूर्व पाकिस्तानातील अवामी लीग ने १६९ मधील १६७ जागा जिंकल्या व इस्लामाबादमध्ये संसदेत अवामी लीगचे बहुमत झाले. अवामी लीगचे नेते शेख मुजिबूर रहमान यांनी राष्ट्राध्यक्षांपुढे सरकार स्थापनेचा दावा सादर केला. पाकिस्तानच्या स्थापनेपासून राजकारणात वर्चस्व ठेवणाऱ्या पश्चिम पाकिस्तानातील खास करून पंजाबी व पठाणी राजकारण्यांना बंगाली वर्चस्व होणे मान्यच नव्हते. झुल्फिकार अली भुट्टो यांनी मुजिबूर यांना पंतप्रधानपद देण्यास विरोध केला. राष्ट्राध्यक्ष याह्याखान यांनी पूर्व पाकिस्तानात सेनेला तैनात केले.

पूर्व पाकिस्तानात यानंतर सर्वत्र अटकसत्र व दडपशाही सुरु झाली. पूर्व पाकिस्तानी सैनिक व पोलिसांना निःशस्त्र करण्यात आले. पूर्व पाकिस्तानमध्ये यामुळे बंद, हरताळ, मोर्चे यासारखे प्रकार वारंवार होऊ लागले. पाकिस्तानी सेनेने हे सर्व प्रकार दडपले व अवामी लीगवर बंदी घालण्यात आली. मुजिबूर रहमान यांना अटक करून पश्चिम पाकिस्तान त्यांची रवानगी झाली. पूर्व पाकिस्तानातील ४० लाखांचे शिरकाण करण्यात आले त्यातले ३० लाख हिंदू होते.

भारतात येणाऱ्या आश्रितांची संख्या १ कोटीच्याही वर

मार्च २७ १९७१ रोजी भारताच्या पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी पूर्व पाकिस्तानात चालू असलेल्या बांगला देशासाठीच्या स्वातंत्र्य लढ्याला पूर्ण पाठिंबा जाहीर केला .पाकिस्तानी सैन्याच्या अमानुष अत्याचारांमुळे निर्वासितांचे लोंढे भारतात येऊ लागले. तेव्हा त्यांना परत जाण्यासाठी वातावरण निर्माण करण्याच्या भारताच्या विनंत्या पाकिस्तानने धुडकावून लावल्या. युद्धाशिवाय दुसरा कोणताही पर्याय नाही, हे भारतीय नेत्रुत्वाच्या लक्षात आले. पूर्व पाकिस्तानातील भयंकर हिंसाचारामुळे भारतात येणाऱ्या आश्रितांची संख्या १ कोटीच्याही वर गेली. भारतावर यामुळे आर्थिक ताण पडू लागला. ९ ऑगस्ट १९७१ रोजी श्रीमती गांधींनी रशियाशी २० वर्षांचा मैत्रीचा करार करून अमेरिकेला शह दिला

भारतीय सेनेला युद्धाचे आदेश दिले

रविवार डिसेंबर ३ रोजी पाकिस्तानी हवाई-दलाने उत्तर भारतातील अनेक हवाईतळांवर हल्ले चढवून युद्ध सुरु केले. पाकिस्तानने हल्ला तर केला परंतु त्यात त्यांचा फारसा फायदा झाला नाही. जनरल सॅम माणेकशाँ यांनी भारतीय सेनेला युद्धाचे आदेश दिले कारण त्यावेळी पंतप्रधान आणि सरंक्षण मंत्री दिल्लीमधे नव्हते. हे युद्ध ३ डिसेंबर १९७१ ला सुरु होवून १६ डिसेंबर १९७१ ला संपले. भारतीय सैन्याची दोन उदिष्टे होती.

- पूर्व पाकिस्तानात आत घुसून पूर्व पाकिस्तानचा ताबा मिळवणे.
- पश्चिम सीमेवर पश्चिम पाकिस्तानातून येणाऱ्या पाकिस्तानी फौजेला फक्त रोखून धरायचे.

या उलट पाकिस्तानी सेनेची उदिष्टे होती.

- भारताला पूर्व पाकिस्तानात घुसण्यापासून रोखणे.

- पश्चिमेकडून भारतात घुसून जास्ती जास्त भूक्षेत्राचा ताबा मिळवणे. या दोन्हीत यशस्वी झाल्यावर भारताची कोंडी होईल व पूर्व पाकिस्तानचे रक्षण होईल असा पाकिस्तानी लष्कराचा डाव होता.

पूर्व पाकिस्तानमधिल युध्द

भारतीय पायदळाने अपेक्षेपेक्षाही अधिक वेगाने पूर्व पाकिस्तानमध्ये वाटचाल केली. शत्रूचे कच्चे दुवे हेरत व मोठ्या प्रतिकार शक्य असलेल्या ठिकाणी वळसा(Bypassing strong points) घालून भारतीय सेनेने पुढे वाटचाल केली. डिसेंबर १६ रोजी पूर्व पाकिस्तानातील पाकिस्तानी सेना शरण आली. दुसऱ्या दिवशी पाकिस्तानने पश्चिम क्षेत्रात ही शरणागती पत्करली.

युद्धातील मुख्य लढाया

पुर्व भागात बसंतर नदी, छांब सेक्टर, गद्रा शहर, डेरा बाबा नानक, लोंगेवाला, परबत अली याठि काणी आणी पश्चिम क्षेत्रात पुंगली पूल, शिंगो नदी पूल, कॉक्स बाजारचा या ठिकाणी महत्वाच्या लढाया लढल्या गेल्या.सर्वोच्च शौर्य पदक चार परमवीर चक्र देण्यात आली:

१६ डिसेंबर १९७१ विजय दिन

भारताने या युद्धात निर्णायक विजय मिळवला. पाकिस्तानच्या वतीने लेफ्टनंट जनरल ए.के. नियाझी यांनी शरणगतिपत्रावर सही केली. भारताने लगेचच बांगलादेशच्या स्वातंत्र्याची घोषणा केली व जगाच्या नकाशावर बांगलादेश हा नवीन देश उदयास आला. भारताचे जवळपास ४ हजार सैनिक या युद्धात कामी आले. पाकिस्तानच्या मृत सैनिकांची संख्या आजही निश्चित नाही. भारताने पाकिस्तानचे ९४ हजाराहून अधिक सैनिक व समर्थक युद्धबंदी बनवले. भारताने १६ डिसेंबर

१९७१ रोजी युद्धात विजय मिळवला होता.भारतात हा दिवस विजय दिन म्हणून साजरा केला जातो.